

2. Антонович О. Уславлений талант / О. Антонович // Вільне життя. – 1968. – 3 серпня. – № 152. – С. 3.
3. Герета І. Його ніжна і буремна цитра / Ігор Герета // Свобода. – 1992. – 15 вересня. – № 107. – С. 3.
4. Герета І., Медведик П. Купчинський Євген Іванович / Ігор Герета, Петро Медведик // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль : ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2. К–О. – С. 284.
5. Гнатишин О. Вступне слово / Оксана Гнатишин // Музичні твори Євгена Купчинського / [упорядники: Оксана Гнатишин, Ольга Осадця ; Редактор: Олександр Зелінський]. – Львів, 2004. – С. 3-8.
6. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини ХІХ століття / Марія Загайкевич / [відп. редактор канд. мистецтвознавства М. М. Гордійчук]. – К. : Вид-во АНУРСР, 1960. – 189 с.
7. Костів М. Віртуоз гри на цитрі / М. Костів // Жовтень. – 1984. – № 6. – С. 136.
8. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного – словника) / Петро Медведик // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці музикознавчої комісії. Том СХХХІІ / [редактори тому: О. Купчинський, Ю. Ясиновський]. – Львів, 1996. – С. 464-558.
9. Осадця О. Композиторська творчість Євгена Купчинського / Ольга Осадця // Збірник праць Тернопільського міського осередку Наукового товариства імені Шевченка. Видатні постаті в українській культурі і науці / [відп. редактор М. А. Андрейчин]. – Тернопіль : Рада, 2008. – С. 157-163.
10. Франко І. Мистецькі новинки / Іван Франко // Діло. – 1884. – 14 червня. – № 63. – С. 8.

The article deals with the sociocultural conditions in which zither playing has been formed at the end of 19th first third of 20th century. The attention was paid to the concert activity of the famous halytskyi zither player Yevhen Kupchynskyi and his contribution in forming repertoire performed on zither.

Key words: *Yevhen Kupchynskyi, zither playing, Halytska musical culture, the concert activity.*

УДК [371.13:78]: 785.11.091.2]

Совік Т. В.*

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті подано аналіз змісту музично-естетичної підготовки майбутнього вчителя в історії педагогічної думки від часів Стародавнього Китаю до сьогодення.

Ключові слова: музично-естетична підготовка, вчитель.

На сучасному етапі вимоги до професійної компетентності майбутнього вчителя залежать від запитів нашого суспільства. Сьогодні, коли стрімкі соціальні зміни активують здебільшого вольові та ділові якості особистості, важливо зберегти, розвинути та примножити творчі та емоційно-естетичні якості майбутнього вчителя. Відповідно до закону України «Про загальну середню освіту» [7], саме вчитель забезпечує «... здатність до творчого самовираження, особистісно ціннісного ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати нескладні творчі завдання» [4, с.46].

Кардинальною проблемою вищої педагогічної освіти сьогодні є проблема якісної підготовки фахівців для школи. Зумовлено це і тим, що останніми роками в підготовці учительських кадрів виявлено суттєві недоліки. Формування музично-естетичної компетентності учителя є

* © Совік Т. В., 2012

на сьогодні **актуальною** проблемою педагогіки вищої школи. Рівень сформованості музично-естетичної компетентності в поєднанні з педагогічною характеризує ступінь підготовленості майбутнього вчителя до освітньої роботи в школі, є запорукою ефективності його музично-естетичної діяльності.

Особистість учителя загалом, його професійні якості були предметом досліджень багатьох видатних педагогів минулого (Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, К. Ушинський, Л. Толстой, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Г. Сковорода, М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Г. Хоткевич та ін.), сучасних науковців (О. Бялик, М. Гагарін, О. Коберник, О. Комар, В. Кузь, В. Майборода, І. Осадченко, Н. Побірченко, Д. Пащенко, О. Ярошинська та ін.), світогляду людини (І. Лернер, І. Школьник, М. Клепар та ін.). Представники психологічної науки досліджують особливості впливу музичного мистецтва на розвиток особистості (А. Виготський, Е. Зеер, К. Платонов та ін.).

Сьогодні у психолого-педагогічній літературі розглядається здебільшого професійна компетентність педагога: як складне індивідуально-психологічне утворення, що базується на інтеграції досвіду, теоретичних знань, практичних умінь та вагомих особистісних властивостей, які обумовлюють готовність особистості до актуального виконання педагогічної діяльності (М. Гагарін, Л. Заніна, Н. Меньшикова та ін.); єдність теоретичної та практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності (В. Введенський, О. Железнякова, В. Кузь, Т. Леонтьєва, В. Міжеріков, Н. Нікітіна, С. Совгіра, О. Тімець та ін.); властивість особистості, яка охоплює соціально-психологічну, комунікативну, професійно-педагогічну ознаки (Н. Кузьміна, А. Маркова та ін.); сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик викладача, яка дає підґрунтя для ефективного виконання ним завдань та обов'язків педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі, міри й основного критерію його відповідності професійній діяльності (О. Гура, О. Ярошинська та ін.). У музично-педагогічних дослідженнях висвітлюються проблеми професійно значущих якостей майбутніх учителів музики (О. Рудницька, Н. Травкіна, М. Клепар та ін.), формування музичної культури студентів педагогічних вузів (А. Гордійчук), педагогічних вимог до підготовки учителів музики на педагогічних факультетах (З. Яропуд), підготовки студентів до реалізації особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання (С. Горбенко).

Метою статті є огляд та теоретичний аналіз досвіду вчених минулих сторіч з проблеми формування музично-естетичної компетентності майбутнього вчителя.

Зміст професійної компетентності вчителя упродовж сторіч змінювався залежно від запитів суспільства. Кожна епоха існування людства вносила зміни у вимоги до професійних якостей учителя, однак знання з музики були невід'ємною складовою його індивідуальності.

Важливим є аналіз досвіду вчених минулих сторіч з проблеми формування музично-естетичної компетентності майбутнього вчителя. Опираючись на цей досвід і враховуючи всі його позитивні моменти, матимемо змогу вибудувати структуру музично-естетичної компетентності майбутнього вчителя.

Особистість учителя, його професійні якості були предметом досліджень багатьох видатних педагогів минулого. У різні епохи людство керувалося своїми принципами у вихованні молодого покоління, які з настанням нової ери змінювалися, набували еволюційних метаморфоз. Критерії інтелектуального і естетичного рівнів розвитку особи, що виховує нове покоління (вчителя), також змінювалися і доповнювалися, однак музична обізнаність була невід'ємною складовою його морально-естетичного виховання.

Так, у Стародавньому Китаї, музика була основним засобом морально-естетичного виховання особистості, тому вчителю необхідно було не лише бути обізнаним у музиці, а й знати її основи на досить високому рівні.

В епоху Античності художньо-педагогічні думки зводились до того, що сила впливу музики залежить від підготовки слухачів. Так, Аристотель зазначав: «Грубість аудиторії, яка

слухає музику, веде зазвичай до того, що сам характер музики змінюється так, що і виконавці починають підлаштовуватися під смаки аудиторії» [1, с.644]. Вважалось ганебним незнання і нерозуміння музики. Музикальність розглядалась як соціально цінна якість особистості.

У добу Середньовіччя музика відігравала роль допоміжного засобу виховання релігійної моральності. Найбільшого визнання набула духовна музика як виховний важель, а народна і світська, водночас, вважались гріховними. Відбувалося масове залучення молоді й дітей до співу в церковних хорах.

В епоху Ренесансу музика стала невід'ємною складовою освіченої та культурної особистості. Не можна «вважати досить ученою ту людину, яка не буде займатися музикою» [11, с.361], говорили, що якщо вчитель не отримує «задоволення від музики, він створений без гармонії» [11, с.444]. Музика, на думку педагогів-гуманістів (Пауло та Матео Верджіо, Гуаріно, Піколомінти та ін.), – не просто розвага, а засіб створення гармонійного життя, тому «достойна вільної людини» [13, с.38].

Ідеал учителя в епоху Просвітництва – особистість, в якій гармонійно поєднувалася фізична, естетична та інтелектуальна сторони, останні з яких розвивались і вдосконалювались засобами мистецтва, зокрема музичного (Гельвецій, Дідро, Монтеск'є, Хатчесон, Шефтсбері). Мистецтво стало головним засобом виховання, позбавленим примусовості (І. Вінкельман, Г. Лейбніц). Видатний німецький філософ Г. Гегель вважав, що музичне мистецтво є одним із способів пізнання «найглибших людських інтересів, тому загальна потреба в мистецтві впливає з розумного потягу людини духовно пізнати внутрішній і зовнішній світ» [5, с.38]. Український педагог-філософ Г. Сковорода вважав музику засобом облагородження серця, пробудження людської думки, який потрібно різнобічно використовувати у вихованні особистості: «Хто допоможе людині побачити світло? Хто розбудить у людині розуміння потаємного, розкриє духовні скарби вищого гатунку? Музика...» [16, с.276].

Поряд із розвитком теоретичних положень естетичної науки щодо проблеми музично-естетичного розвитку особистості практичний зміст її віддзеркалили у своїх працях основоположники педагогіки Я. Коменський, І. Песталоцці, Ж-Ж. Руссо, Л. Толстой, К. Ушинський та інші. Чеський педагог-гуманіст і філософ Я. Коменський вважав, що необхідно розвивати досконало всі людські здібності, насамперед це стосується вчителя, який стане «взірцем, правилом і опорою для інших» [8, с.449].

Видатний педагог-демократ І. Песталоцці, торкаючись питання про музичний розвиток особистості, підкреслював: «У природі є два всезагальні ввідні засоби усіякого мистецтва, застосування яких повинне передувати всім іншим засобам мистецтва чи принаймні здійснюватися одночасно з ними, – це спів і почуття прекрасного» [15, с.53].

Особистість учителя посідала провідне місце в педагогічній теорії К. Ушинського: «У вихованні все базується на особистості вихователя, тому що жива сила береться з живого джерела людської особистості» [19, с.47]. Він стверджував, що майбутній учитель повинен здобути всебічну освіту, зокрема музичну, для того, щоб донести до учня знання, які його цікавлять чи є необхідними для нього в будь-якій галузі науки.

Більш широко музично-естетичну компетентність учителя розглядав А. Макаренко: «Я впевнений, що в майбутньому в педагогічних вузах обов'язково буде викладатися і постановка голосу, і постава, ... і володіння своїм обличчям, і без такої роботи я не уявляю собі роботи вихователя. Звичайно, постановка голосу має значення не лише для того, щоб гарно співати і розмовляти, а й щоб вміти більш точно, впевнено, власно висловлювати свої думки і почуття» [9, с.179]. Він зауважував, що готувати вчителів у педагогічних інститутах потрібно так, щоб поряд із фаховою освітою давати знання з музики і образотворчого мистецтва.

В. Сухомлинський стверджував, що «Музика – це джерело думки..., музика – це найсприятливіший фон, на якому виникає духовна спільність вихователя і дітей» [18, с.66], наголошуючи, що вихователь має володіти знаннями з музики для того, щоб здійснювати повноцінне виховання дітей.

Українські музиканти-педагоги XIX століття О. Гулак-Артемівський, О. Кольберг, М. Лисенко, П. Сокальський вважали ефективним засобом розвитку особистості вітчизняний фольклор, були активними його «збирачами». Їх послідовники – М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко, Г. Хоткевич – зосередились на застосуванні українського фольклору в школі як засобу музичного виховання дітей. В. Верховинець розробив інноваційні засоби формування національної культури молоді, основними з яких стали народний танець, національний балет, рухлива музична гра, вокально-хореографічна композиція, театралізована пісня. Його методика базувалась на комплексному використанні елементів музичного, хореографічного, драматичного мистецтва і їх практичному застосуванні у навчально-виховному процесі [17].

Наприкінці XIX століття музика була важливим засобом культурного розвитку і професійної підготовки, викладалась майже в усіх університетах. Музичні заняття впливали на формування духовного світу студентів, спрямовували ставлення до музики як до необхідної складової культури особистості. Набуті з музики знання, які мали соціально-педагогічне значення, широко застосовували у подальшій роботі вчителі шкіл, гімназій. Саме в цей період в Україні сформувались традиції духовного розвитку особистості засобами музики. Вони набули сили завдяки працям видатних українських педагогів-композиторів І. Воробкевича (Данила Млака), Ф. Колеси, С. Людкевича, Д. Січинського, Я. Степового, К. Стеценка та інших.

Вищезазначене дає підстави зробити висновок про те, що упродовж розвитку людства особистість педагога була об'єктом вивчення та удосконалення. Він є наставником і вихователем (В. Сластьонін), накопичувачем і носієм культурно-педагогічного досвіду суспільства, наукового знання (І. Ісаєв) та педагогічної моралі (К. Платонов), особистістю, яка володіє сукупністю індивідуально-психологічних властивостей і здібностей (С. Елканов, В. Шадриков) і водночас постає організатором та реалізатором навчально-виховного процесу (І. Підласий).

Теоретичне обґрунтування музично-естетичного розвитку особистості віддзеркалене у працях педагогів-музикантів Б. Асаф'єва, Н. Ветлугіної, Н. Гродзенської, В. Шацької, Б. Яворського та інших.

Видатний педагог, музикант, Б. Яворський, який працював над проблемою масового музичного виховання, обґрунтував зміст дисципліни «Слухання музики», який уперше було введено у Московській народній консерваторії. Основним завданням розвитку творчого сприйняття музики він вважав формування музичної культури молоді [21].

Учений Б. Асаф'єв зазначав, що музика – засіб емоційного розвитку людини, проте «... не треба відмовлятися від ствердження інтелектуального начала в музичній творчості й сприйманні» [2, с. 58]. Він розробив загальні положення формування музикальності особистості, в яких основним вважав активне спостереження музики в нерозривному зв'язку з її практичним засвоєнням, з розвитком творчості й урахуванням інтересів і ціннісних орієнтацій, «... від урахування вроджених симпатій, здібностей і наявності загальномузикального інстинкту до поступового засвоєння все більш і більш складних слухових навичок, розвитку творчих інстинктів і, зрештою, свідомо-практичної оцінки музикального сприйняття» [2, с.75]. В основі музикальності особистості, за Б. Асаф'євим, лежить «... розвиток звукових (слухових) навичок, що допомагають вільно орієнтуватися і в чисто музикальній природі їх слухових образів (ритм, відстань, динаміка, темп, колорит чи тембр), і в емоційному змісті (наповненості), і в їх символіці вираження і зображення (звукозапис)» [2, с. 61]. Це визначення характеризує

єдність загальних і специфічних завдань музично-естетичного виховання, яке в подальшому може втілюватись як в музичній, так і в немусичній діяльності.

В. Шацька вважала музично-естетичним началом в особистості зародження інтересу до музики і потребу в ній, позаяк розвиток музичного смаку знаходиться в певній залежності від розвитку загальних (увага, пам'ять, мислення) і музичних здібностей, від знань й умінь в галузі музичного мистецтва. Важливою є думка В. Шацької про те, що навички естетичного сприйняття тісно пов'язані з естетичним судженням і оцінкою, які розглядаються як активна діяльність, що зумовлює правильність сприймання і розвитку художнього смаку, який водночас є необхідною умовою музично-естетичного виховання особистості. Лише тоді особистість зможе «... не лише активно слухати музику і насолоджуватися нею, але й чути музику, правильно її розуміти і оцінювати» [20, с. 157].

Засади музично-естетичного виховання особистості розробила Н. Гродзенська: «Музика – одна з форм пізнання життя, і якщо через музику ми виховуємо людину, то цей шлях виховання потрібно зробити найбільш широким» [6, с. 150]. Критерієм музичного розвитку особистості Н. Гродзенська вважала рівень сформованості художнього смаку, який виражається в умінні давати обґрунтовану оцінку художньому твору. Вона стверджувала, що дієвість художнього смаку, емоційне сприйняття музики характеризується рівнем підготовки, знаннями, художнім досвідом [6].

Поняття «музикальності» особистості та її складових розкрила Н. Ветлугіна: сприйняття музики тісно пов'язане з розумовими процесами, потребує уваги, спостережливості, кмітливості, розвитку фантазії та уяви. Тому роль учителя полягає в умінні організовувати і проводити музичні заняття, залучатися й переходити від одних видів музичної діяльності до інших, спрямовувати й підтримувати творчу самостійну діяльність дітей, володіти навичками відбору високохудожніх творів. Н. Ветлугіна окреслила шлях формування музичних здібностей (на базі єдності емоційного й слухового компонентів), динаміку взаємодії між музикою і переживаннями суб'єкта, між здібностями і процесом музичної діяльності, між рівнем розуміння музики і рівнем розвитку індивідуальних якостей особистості: потреб, інтересів, схильностей, які формуються в процесі музичної практики [3].

Зміст і структура світоглядної свідомості педагога висвітлена у працях Г. Падалки [14]. В її баченні формування світоглядних основ естетичної оцінної діяльності майбутніх учителів музики має здійснюватися на основі застосування філософських законів і категорій. О. Олексюк запропонувала концепцію формування духовного потенціалу особистості, за якою цей процес розглядається як відкрита педагогічна система, основна мета якої – максимальна активізація потенційних ціннісно-сміслових функцій та відношень між афективними, нормативно-регулятивними і поведінковими процесами для того, щоб надати їхньому синтезу «ефект випередження» в розвитку [13]. М. Михаськова розглядає проблему фахової компетентності майбутнього вчителя музики і означає її як здатність до освітньої діяльності на основі набутих знань, умінь та у відповідності з суспільними вимогами, ціннісними орієнтаціями. Науковець розглядає ідеї впровадження в практику викладання у вищій школі інтегративних змістових ліній, коли зміст фахової підготовки реалізується в конкретних навчальних дисциплінах і об'єднується спільними точками перетину (емоційною природою музичного мистецтва, суб'єктивним ставленням особистості до музики, педагогічною спрямованістю особистості) [10].

Отже, сучасні науковці музичної педагогіки акцентують увагу на проблемах духовності особистості майбутнього педагога-музиканта. Аналіз психолого-педагогічних, музикознавчих джерел з обраної проблеми в історії педагогічної думки від часів Стародавнього Китаю до сьогодення дозволив зробити висновок, що кожна епоха існування людства вносила зміни у вимоги до особистості учителя, однак знання з музики були і є невід'ємною складовою його індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Политика / соч.: в 4 т. – М.: Мысль, 1913. – Т. 4. – 664 с.
2. Асафьев Б. В. Организация преподавания музыки в общеобразовательной школе / Б. В. Асафьев // Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.
3. Ветлугина Н. А. Музыкальное развитие ребенка / Н. А. Ветлугина. – К.: Музична Україна, 1978. – 255 с.
4. Волкова Л. П. Формирование и развитие ценностных ориентаций студентов как будущих специалистов: дис. ... канд. филос. наук : 26.00.01 / Л. П. Волкова. – К., 1986. – 153 с.
5. Гегель Г. Лекции по эстетике : Эстетика : в 4 т. / Г. Гегель. – М.: Искусство, 1968. – Т. 1. – 238 с.
6. Гродзенская Н. Л. Воспитательная работа на уроках пения / Н. Л. Гродзенская. – М.: АН РСФСР, 1953. – 156 с.
7. Закон України „Про загальну середню освіту” – Стаття 3. – 13 травня 1999 р. – №651 – XIV.
8. Коменский Я. А. О культуре природных дарований : избр. пед. соч. / Я. А. Коменский. – М.: Учпедгиз, 1955. – С. 439–447.
9. Макаренко А. С. Педагогика индивидуального действия : соч. в 7 т. / А. С. Макаренко. – М., 1951. – Т. 5. – С. 179.
10. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 „теорія та методика навчання музики і музичного виховання” / М. А. Михаськова. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
11. Музыкальная эстетика западно-европейского Средневековья и Возрождения. Памятники музыкально-эстетической мысли. – М.: Музыка, 1966. – 574 с.
12. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України [за заг. ред. В. Г. Кременя.] – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с.
13. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 187 с.
14. Падалка Г. М. Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / Г. М. Падалка; за ред. В. Г. Бутенка. – Херсон : ХДПІ, 1995. – 104 с.
15. Песталоцци И. Г. Метод. Памятная записка Песталоцци // Избр. пед. соч. в 2 т. / И. Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 1981. – Т. 1. – С. 53–54.
16. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів / Г. С. Сковорода. – К., 1972. – Т. 3. – 352 с.
17. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні : проблеми, перспективи / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 24–27.
18. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 669 с.
19. Ушинский К. Д. Три элемента школы // Избр. пед. соч.: в 2 т. / Ушинский К. Д. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 1. – С. 47.
20. Шацкая В. Н. Музыка в школе. Художественное воспитание средствами музыкального искусства / В. Н. Шацкая. – М.: АПН РСФСР, 1950. – 173 с.
21. Яворский Б. Л. Статьи. Воспоминания. Переписка / Б. Л. Яворский. – М.: Сов. композитор, 1972. – 703 с.

Summary. In the article the analysis is given to maintenance of aesthetically musical-beautiful preparation of future teacher in history of pedagogical thought from times of Ancient China to the present.

Keywords: aesthetically musical-beautiful preparation, teacher.